

Оксана Демчук

старший викладач кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПСИХОЛОГ ЯК СПЕЦІАЛІСТ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Сьогодні в психології нагромаджено багато знань про розвиток і формування особистості. Використання їх у педагогічній практиці не є автоматичним і вимагає певної психологічної компетентності. Тому вчитель не в змозі сам вирішити весь обсяг психологічних проблем навчання і виховання. В оцінці учня вчителі переважно користуються своїми враженнями, а не науково обґрунтованою інформацією про нього.

Виникає потреба у появі нової професії – шкільного психолога. Відповідно до положення про психологічну службу в системі освіти, посади практичний психологів вводяться в штати дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів. В основі діяльності практичного психолога лежить завдання допомогти дитині, яка має труднощі та проблеми у процесі навчання, виховання та розвитку, створити сприятливі соціально-психологічні умови для повноцінного розвитку дитини, підвищити ефективність навчально-виховного процесу [1].

Психолог у школі має розв'язувати численні конфліктні ситуації, відбирати дітей для навчання у спеціалізованих класах, організовувати роботу з профілактики правопорушень і неуспішності, підвищувати ефективність спілкування з батьками тощо. Одна з найскладніших проблем, шляхи якої доводиться шукати шкільному психологові – це діагностування відхилень у психічному розвитку дітей і складання програм для їх корекції.

Відповідальність та професіоналізм – це одночасно є і необхідними рисами особистості практичного психолога, і невід'ємними атрибутами його діяльності. В полі зору психолога освітнього закладу завжди перебувають діти, батьки, педагоги, а також навчально-виховний процес як в межах закладу, так і сім'ї.

Професія практичного психолога належить до того типу професій, що висувають специфічні вимоги до індивідуальних особливостей людини, власна особистість якої є інструментом професійної діяльності. Людині, яка претендує на посаду практичного психолога в системі освіти необхідно проаналізувати та співставити свої особисті ресурси та вимоги професії.

На думку Клімова Є.О., роль психолога в сучасному світі виражається у наданні окремим людям, групам, колективам, суспільству інформації про: виховання дітей, вдосконалення загальної та професійної освіти, організацію праці та відносин у трудовому колективі, відновлення, збереження і зміцнення психічного здоров'я та інше [2].

Особливої уваги заслуговує систематична просвітницька робота, що спрямована на підвищення психологічної грамотності та психологічної культури населення, а основною функцією практичного психолога є психологічне забезпечення процесів навчання і виховання [3].

З початком діяльності психолога в закладах освіти пов'язані великі соціальні очікування. Вони не завжди адекватні статусу психолога та завданням психологічної служби. Деякі заклади вбачають в особі психолога рятувальника, який розв'яже всі педагогічні проблеми, інші – помічника у боротьбі з конфліктними педагогами, важкими учнями, неблагополучними сім'ями, очікуючи від нього каральних санкцій.

Практичні психологи говорять про проблеми, що пов'язані з обмеженнями, які керівники часом накладають на їхню роботу. Відзначається також рольова невизначеність професійної діяльності. Деякі психологи виражають занепокоєння у зв'язку з тим, що перетинання у їх роботі з роботою інших фахівців може викликати плутанину, непорозуміння й образи. Загальна думка полягає в тому, що практичний психолог повинен сприйматися як професіонал, що працює з дітьми й молоддю в освітньому середовищі. Основний обсяг цієї роботи припадає на школу, ясла, дитячі садки, дитячі будинки. Необхідна також робота із сім'ями, учителями, фахівцями інших професій, які пов'язані з дітьми. Практичні психологи можуть співпрацювати зі

школами й іншими організаціями, допомагаючи їм у розробці організаційних мійр, оцінці й виробленню стратегій допомоги дітям із проблемами.

Провідними сферами застосування психологічної допомоги в галузі освіти є :

- виявлення психологічної готовності дітей до шкільного навчання, складання програми індивідуальної роботи з метою їх адаптації до школи;
- розроблення та здійснення разом із учителями й батьками розвиваючих програм із врахуванням індивідуальних особливостей;
- допомога дітям, учнівській молоді в кризових та критичних ситуаціях;
- здійснення діагностичної та корекційної роботи з невстигаючими та недисциплінованими дітьми, підлітками, старшокласниками;
- діагностування інтелектуальних, емоційних, вольових й особистісних особливостей дітей, що ускладнюють процес навчання й виховання;
- сприяння формуванню сприятливого психологічного клімату, виявлення та усунення причини порушень міжособистісних відносин;
- консультування адміністрацію закладу, учителів, вихователів, батьків з психологічних проблем навчання й виховання дітей;
- виявлення резервів психічного розвитку дитини, їх реалізація в процесі навчання та виховання;
- створення різноманітних програм для шкіл різного типу, прогнозування запитів суспільства та їх відображення в навчальних програмах, робота над інноваціями й перетвореннями шкільного життя;
- розв'язання проблеми послідовності вивчення різних предметів ;
- з'ясування відповідності матеріалу віковим можливостям учнів;
- вирішення проблем контролю знань, підготовки до екзаменів, колоквиумів, тестів, конкурсів, ЗНО, вивчення причин низької успішності учнів;
- профілактика та корекція девіантної поведінки дітей;
- участь у профорієнтаційній роботі, роботі з учнями з проблем профільного навчання [3].

Черговість рішення цих завдань залежить від конкретної ситуації в кожній школі, рівня професійної підготовки психолога. Специфіка завдань і форм роботи практичного психолога визначаються типом освітньої установи й актуальних проблем, що стоять у цей момент перед установою.

Робота психолога в закладах освіти характеризується рядом особливостей, серед яких можна виділити наступні:

1. Широкий спектр напрямків психологічної роботи при відсутності чітких, усталених алгоритмів її організації в рамках навчального закладу.

2. Специфіка роботи в закладі значною мірою обумовлена його специфікою. Психолог часто сприймається як педагог незрозуміло якого предмету. Невипадково навіть спеціальний стаж роботи психолога в школі прирівнюється до педагогічного.

3. У більшості вчителів, батьків і учнів є жорсткі і не завжди адекватні стереотипні уявлення про діяльність психологів.

Працюючи в закладах освіти, психолог повинен пам'ятати, що адміністративно він підпорядковується керівнику навчального закладу, а методично – психологу-методисту. За своїм статусом психолог належать до педагогічних працівників і, відповідно до чинного законодавства, користуються всіма правами і гарантіями, передбаченими для них. Посада практичного психолога прирівнюється до посади заступника директора закладу [1].

Психолог тісно співпрацює з адміністрацією навчального закладу. Якщо директору закладу психолог підпорядковується – то із заступниками він співпрацює. І перш за все із заступником з виховної роботи. Саме в їх роботі є багато спільного:

- по-перше, заступник планує роботу з профілактики шкідливих звичок, у психолога ця сама робота включена в план;
- по-друге, робота з учнями, схильними до правопорушень;
- по-третє – це робота з класними керівниками. Проведення круглих столів, школи молодого класного керівника, спільні індивідуальні бесіди.

Зазвичай робота психолога із заступником з навчальної роботи має менше спільного, але теж вимагає співпраці:

- це організація роботи з обдарованими дітьми. Саме з подачі психолога, який виявив обдаровану дитину, заступник з виховної роботи має забезпечити розвиток її здібностей, крім того обдаровані діти потребують психологічної підтримки, необхідно захистити дитину від перевантаження;

- участь у підготовці дітей до участі в олімпіадах, іспитах та тестуванні;

- психолог бере участь в організації методичної роботи у школі, за яку відповідає заступник з виховної роботи. Саме з ним він планує цикл психолого-педагогічних лекцій, саме через нього відбувається впровадження інноваційних методів, розробка програм, підручників та інше;

- важливою є участь психолога у роботі атестаційної комісії. Заступник з виховної роботи веде в школі цю роботу, а тому співпраця психолога з ним у цьому питанні є вкрай важливою.

Який же психолог потрібен сьогодні школі?

1. Він повинен мати високі загальні розумові здібності, бути проникливим, розсудливим, аналітиком, логіком, експериментатором.

2. Психолог повинен працювати з людьми, а тому має бути комунікативним, товариським, щедрим до людей, люб'язний, тактовний, терплячим, ввічливим, порядним, дипломатичний в спілкуванні, добре запам'ятовувати імена людей.

3. Взаємодіючи з іншими, він повинен бути відповідальним, добросовісним, поважати честь та гідність іншого, визнавати абсолютну цінність кожної людини.

4. Психолог повинен мати особисту та соціальну відповідальність, загострене відчуття добра та соціальної справедливості.

5. Він має бути готовим зрозуміти інших та прийти на допомогу, бути емоційно стійким і соціально адаптованим [4].

В структурі особистості психолога виділяють 3 групи основних якостей.

I група – вимоги професійної діяльності до пізнавальних емоційно-вольових процесів і психоемоційних станів (стриманість, стабільність, стійкість до стресів, цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, активність)

II група – вимоги до психоаналітичних якостей (самокритичність, адекватна самооцінка та рівень домагань, здатність до самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю поведінки)

III група – комунікабельність, емпатичність, візуальність, красномовність

При аналізі підходів до визначення основних якостей психолога можна виділити основні критерії професійної придатності, що свідчать про можливість оволодіння професією практичного психолога.

Якості, що забезпечують успішність виконання професійної діяльності:

- високий рівень розвитку концентрації і стійкості, переключення і розподілу уваги;
- гарний розвиток образної і словесно-логічної пам'яті;
- високий рівень розвитку образного та логічного мислення;
- гарний розвиток мнемонічних здібностей;
- комунікативні та вербальні здібності, уміння слухати;
- ораторські здібності (грамотне вираження думки, уміння говорити чітко, ясно, виразно);
- здатність до самоконтролю.

Особистісні якості, інтереси і схильності:

- високий ступінь особистої відповідальності, прагнення до самопізнання, саморозвитку;
- терпимість, безоцінне ставлення до людей, повага та інтерес до іншого;
- оригінальність, спритність, різнобічність;
- допитливість і навченість, тактовність, вихованість;
- схильність до співпереживання та уміння зберігати таємницю;
- ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість;
- інтуїція, уміння прогнозувати події, творчий початок, ерудованість.

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- психічна й емоційна неврівноваженість, агресивність;
- замкнутість, нерішучість, відсутність схильності до роботи з людьми;
- невміння зрозуміти позицію іншої людини;
- ригідність мислення (нездатність змінювати способи рішення задач відповідно до умов середовища, що змінюються);
- низький інтелектуальний рівень розвитку [5].

Важливою складовою професійної діяльності психолога є вміння подати самого себе – самопрезентація яка проявляється через імідж людини, який створює в оточуючих людей необхідне враження. Основними мотивами самопрезентації є: прагнення до розвитку відносин з людьми, самоствердження особистості, вимоги професійної діяльності. Для іміджу психолога велике значення має моральна оцінка його особистості. В суспільстві визнають такі складові іміджу психолога: людська привабливість, інтелігентність, образ здорової, щасливої людини, впевненість у собі, оптимізм, активність, дипломатичність, відповідальність. Психолог повинен підтримувати високі стандарти своєї поведінки.

Список використаних джерел

1. Нове Положення про психологічну службу системи освіти України // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №2.
2. Климов Е.А. Психолог: Введение в профессию: Учеб. пос. для вузов. – М.: Академия, 2007. – 208с.
3. Приходько Ю.О. Практична психологія: Введення у професію: Навч.посібник. – К.: Каравела, 2010. – 232 с.
4. Степанова М.А. Профессия: практический психолог // Вопр.психологии. – 2001. – № 5.
5. Пророк Н.В. Практичний психолог: професійно важливі якості // Психологія. – 2002. –№1.